

פיגול, או שהיא רק העדר מחשבה לשמה. בגמרא בתוספתא ובראשונים יש צדדים לכאן ולכאן.

הרמב"ם בפירושו למשנה סבר תחילה שקרבנות ציבור שנעשו שלא לשמן כשרים ואף עלו לבעלים לשם חובה, וחזר בו.

כשחושב להקריב קרבן לשם אותו קרבן עצמו, אך לבהמה שונה, נקטו האחרונים שמחשבתו איננה גורעת

(שפת אמת זובח תודה).

קרבן שנשחט שלא לשמו, שכשר ולא עלה לבעליו, יש להמשיך לעשות את עבודותיו לשמו, ואף לומר זאת בפירוש (זבח תודה). יש אומרים, שאותה עבודה שנעשתה כבר שלא לשמה – מותר להמשיך ולעשותה שלא לשמה (מיוחס לרשב"א במנחות). באחרונים נחלקו האם מותר להמשיך לעשות את הקרבן במחשבת שינוי בעלים, מאחר שלא עלה לבעליו.

מערכה ג. "סתם זבחים" – לשם הם עומדים" (ב,ב)

לחשוב במפורש להיפך – הוא מפקיע את הקרבן מלהיות לשמו.

אפשרות שלישית בהבנת עיקר הדין היא, שאין כל צורך שהקרבן ייעשה לשמו, אלא שאם נעשה שלא לשמו – גזרה התורה שמחשבה זו פוסלתו, כעין מחשבת פיגול, וכשנעשה באופן סתמי – אין כאן מחשבה הפוסלת.

חקירה זו קשורה להבנת הדין שמחשבה שלא לשמו פוסלת (ראה במערכה הקודמת): על פי האפשרות השלישית – הכרח לפרש שמחשבה זו יוצרת פסול בקרבן, כעין מחשבת פיגול. על פי האפשרויות הראשונות – אין הכרח בדבר, ואפשר להבין שהפגם במחשבת שלא לשמו הוא שהיא מבטלת את המעמד הסתמי של "לשמו".

נפקא מינה אפשרית מדיון זה היא לגבי שחיטת קדשים על ידי קטן. רש"י בחולין (יב,ב ד"ה קטן) סובר ששחיטתו נחשבת כשחיטה שלא לשמה (אלא אם כן נאמר ש"מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו" מועיל גם בקטן, ויעשה מעשה המוכיח על כוונתו, עיין שם). תוס' כאן (ד"ה זבחים) הקשו עליו, שאפילו אם מחשבת הקטן אינה מחשבה כלל – סוף סוף סתמו לשמו! (ותירצו שאם אין לקטן מחשבה הרי זה גרע מסתמא, כי נחשב כמתעסק). נראה שלדעת רש"י "סתמו לשמו" מתפרש כאפשרות הראשונה, שמן הסתם זוהי דעת העובד, ולכן בקטן, שאין מחשבתו מחשבה – לא מועיל "סתמו לשמו"; לעומת זאת תוס' סוברים כאפשרות השנייה או השלישית, ולכן איננו זקוקים כלל למחשבת הקטן (חמדת דניאל כאן)¹.

כמותו, ובמקרה זה הקרבן כשר ומרצה, כי היתה בו מחשבה מפורשת לשם בעליו ואילו המחשבה השנייה איננה פוסלת.

בטירת הקודש הסביר את תוס' בעניין קטן כאמור, שלדעתם "סתמו לשמו" אינו נובע כלל ממחשבתו, ובדעת רש"י כתב שאף הוא סובר כך, אבל מכיוון שלכתחילה מצוה מדאורייתא לחשוב (ראה להלן) – קטן שאינו יכול לחשוב הרי זה "אינו ראוי לבילה", ומעכבת בו (וכן בשפת אמת). הסבר אחר לדעת רש"י: "סתמו לשמו" נובע מהנחה שהעובד לא עבר על האיסור לשנות את הקרבן, והיה נאמן לשליחותו לעשות את הקרבן כרצון בעליו, ובקטן איננו יכולים להניח כך (ראש המזבח).

הגמרא להלן (ד,א והלאה) לומדת מפסוקים שונים שצריך לעשות את הקרבנות לשם, כדוגמת הלימוד "שתהא זביחה לשם שלמים". פשוט הדברים שהכהן העובד צריך לחשוב בפועל שהוא עושה את הקרבן לשמו. אולם רבא בסוגיה כאן קובע ש"זבחים בסתם לשמן עומדין", ולכן גם אם לא נזכרו במפורש לשמן – כשרים הם, ועלו לבעלים לשם חובה. יש לברר את טעם הדין והיקפו, האם נאמר בכלל הקרבנות ולא יזוה עניין.

הגמ' חותרת להוכיח שסתמו לשמו, ולבסוף מוכיחה זאת מדברי ר' יוסי (במשנה לקמן מו,ב): "אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו – כשר, שהוא תנאי בית דין", הרי שהתנו בית דין שלא לומר שהקרבן נעשה לשמו. ראייה זו מעוררת שאלה נוספת: האם ניתן לסמוך על ה"סתמא" אף לכתחילה, או שקיימת מצוה לחשוב לשם הקרבן?

הטעם ש"סתמו לשמו"

בטעם הדין שסתמו לשמו העלו האחרונים שתי אפשרויות שהן שלוש: האחת, שיש בקרבן דין לעשותו לשמו, אבל לשם כך אין צורך במחשבה מפורשת בשעת העבודה. אפשרות זו מתפצלת לשתי דרכים: הראשונה, שאנו מניחים שמן הסתם כוונת העובד ומחשבתו לעשותו לשמו. השנייה, שאין כל צורך בכוונת העובד: מכיוון שהבעלים הקדיש את הקרבן וייעדו לשמו – מעשיו של העובד נחשבים ממילא כהמשך העשייה לשם הקרבן, גם אם העובד לא חשב על כך כלל, אלא שאם העובד בחר

1. בחמדת דניאל כתב שרש"י ותוס' לשיטתם להלן ז,א, בעניין "עולה ששחטה על מי שאינו מחויב כלום – פסולה, שאין לך אדם מישראל שאינו מחויב עשה": תוס' (ד"ה על מי) גרסו כך, ולגרסתם מוכח שאילו היתה מציאות של אדם שאינו מחויב עשה – היה הקרבן כשר ומרצה, כי אין מחשבת שינוי בעלים אלא ב"חברו דומיא דידיה", המחויב כפרה כמותו, וזאת למרות שהעולה לא נשחטה לשם בעליה. לעומת זאת רש"י גורס "חטאת ששחטה", ולפירושו אפשר שהחילוק בגמ' הוא בין פסול לכשר, ובכל מקרה אינו מרצה. לעניין זה ראה להלן מערכה ט, ושם הובאה גמ' מפורשת בפסחים סב,א שהדין "חברו דומיא דידיה" נאמר גם בעולה, ומשמע אפוא שגם אם לא חשב כלל לשם בעליו – הקרבן מרצה. ובדוחק יש לדחות, שמדובר במי שחשב תחילה על הקרבן לשם בעליו, ואחר כך חשב לשם אדם אחר שאינו בר כפרה

ובחטאת החמורים, ולא זו בלבד שהקרבת כשר אלא אף עלה לבעליו. כך עולה מהגמ', שמנסה להביא מקור לדברי רבא שסתמא כשר מהמשנה (לקמן יג,א) על פסח "לשמו ושלא לשמו". גם ראיית הגמ' שסתמו לשמו מדברי ר' יוסי "שהוא תנאי בית דין" מוכיחה זאת: "ואי סלקא דעתך סתמא פסול, קיימי בית דין ומתני מילתא דמיפסיל ביה?". אילו חטאת שנשחטה בסתם לא עלתה לבעליה – עדיין לא מובן כיצד תיקנו חכמים לעשות בסתמא⁵. כמו כן בגמ' להלן (מו,ב): "חטאת ששחטה... לשם חולין – כשרה... 'לא היה כלל [בלבו לשם אחד מכל אלון] – כשר ומרצה".

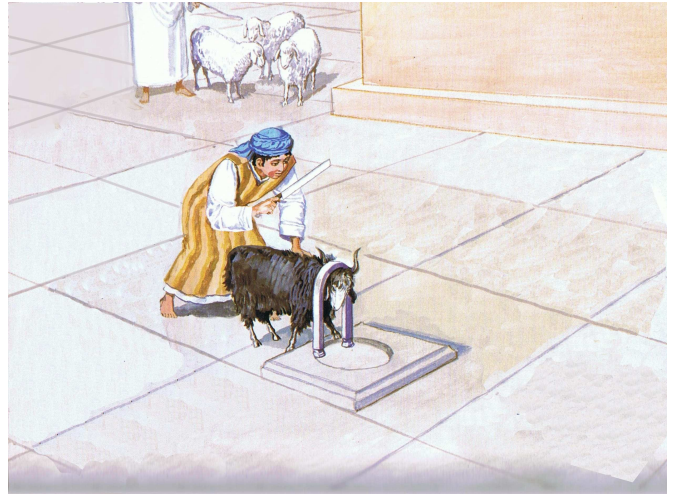
כך מפורש גם ברש"י (קטו,א ד"ה ור"א היא) ותוספות (עירובין לז,א ד"ה לאיזו), שחטאת ששחטה סתם – כשרה ועלתה לבעלים.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד,י-יא) פוסק: "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו... ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם ולא חשב כלל בעולה ובשלמים – הרי הן כשרים ועלו לבעלים. וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים... ואם שחט סתם כשר כמו שביארנו. והשוחט חטאת ואשם צריך שתהיה מחשבתו לשם אותו החטא שבאו עליו".

בכסף משנה הבין מהמילים "בעולה ובשלמים" שדווקא בהם סתמו לשמו, ולא בחטאת ופסח, ותמה על כך. בלחם משנה פירש שדין החטאת והפסח כעולה ושלמים, והרמב"ם הזכיר עולה ושלמים לרבותא, שכשרים ומרצים למרות שנאמרו בהם פסוקים מפורשים שלכתחילה הם טעונים לשמה⁶. יש אומרים שהרמב"ם הזכירם כדוגמא בעלמא, והצורך בהזכרתם הוא להדגיש שלא חשב כלל על קרבן, אפילו לא בתחילת העבודה או בסופה (כך שאי אפשר לתלות ב"כל העושה" וב"סופו הוכיח על תחילתו"), ובכל זאת כשר (זבח תודה)⁷.

לעומתם, יש אומרים שהרמב"ם הזכיר עולה ושלמים בדווקא, מפני שלדעתו בחטאת ופסח סתמו כשר אך אינו מרצה⁸. ראייה לדבר מהמשנה "כל הזבחים שנובחו שלא

שחיטת קרבן על ידי קטן. קטן אינו שוחט קדשים, מפני שהם צריכים מחשבה ומחשבת הקטן אינה מחשבה. למסקנת הגמרא (חולין יג,א), אפילו אם מחשבתו ניכרת ממעשיו, כגון שלקח עולה מדרום העזרה לצפונה, אין סומכים על מחשבתו. לדעת רש"י טעם הדבר מפני שהעובד צריך לחשוב לשמה, והקטן אינו חושב על כך, ולכן אי אפשר לומר בו "סתמו לשמו". לדעת תוספות ניתן לומר "סתמו לשמו" גם בלא מחשבה בפועל, אבל מחשבת הקטן גרועה מ"סתם" ודינו כמי ששוחט קדשים וחושב שהם חולין, שדינו כ"מתעסק" ופסול (להלן מו,ב).

בקהילות יעקב (סי' ב) שלל את האפשרות הראשונה, והוכיח שהקרבת נחשב "סתמו לשמו" אפילו אם הדבר אינו קיים כלל בתודעת האדם ("מחשבה נעלמה בפנימיות מחשבתו"): מצינו שקרבן שנעשה לשם חולין כשר (ג,א), כי מחשבת חולין איננה מועילה לפסול, אף על פי שנמצא שהאדם לא חשב כלל על הקרבן². כמו כן החושב בטעות שזהו קרבן אחר – אינו פוסל ("עקירה בטעות – אינה עקירה", מנחות מט,א, וראה מערכה א). אף הגרי"ז הוכיח כאמור, ומכח זה נקט כאפשרות השלישית, ולמד ממנה על גדר פסול "שלא לשמו" (ראה במערכה הקודמת על מחלוקת האחרונים בעניין זה)³.

בחטאת ופסח

אחרונים⁴ הוכיחו, שהדין שהזבח סתם נחשב כזוהב לשמו נאמר לא רק בעולה ובשלמים, אלא גם בפסח

2. ראייה זו תלויה בהבנת דין "לשם חולין", ומה שמצינו בעניינו שחטאת לשם חולין כשרה ואינה מרצה (לקמן מו,ב). יש שפירשו טעם הדבר, משום שאמנם מחשבה לשם חולין אינה פוסלת, אבל מכיוון שסוף סוף לא חשב לשמו כלל – אינו מרצה, והוא הדין בשאר קדשים. ועל פי זה נקטו ש"סתמו לשמו" מתפרש כאפשרות הראשונה, שאנו מניחים שבפועל כוונתו לשמו (חמדת דניאל ב,א). ויש שפירשו שבעלמא הרי זה מרצה, ורק בחטאת גזירת הכתוב שאינו מרצה (עיין מערכה קט בשם בעל זבחי אפרים).

3. כך משמע גם בקרן אורה (בהקדמתו למסכת): "דסתמן לשמה קאי פירוש דהמעשה עצמה כמו הזבחה והזריקה נעשית בהכשר, ומפני חסרון כוונה אין לפוסלה, וכי אתי למעוטי – דווקא אם מכוון בה לזבח אחר".

4. ברכת הזבח, חק נתן, חיבת הקודש, זבח תודה (ב,ב ד"ה זבחים), ועוד.

5. אלא שעל פי מה שפירשו תוס' (ד"ה קיימי), שביט הדין התנו שלא לומר בפיו, אבל יכול לחשוב, ותמיהת הגמ' היא שמא יארע שגם לא יחשוב ובכך ייפסל (ראה להלן), יש מקום לומר שבחטאת סתמו כשר ולא עלה לבעליו, ותיקנו חכמים שלא יאמר ולא חששו שמא לא יחשוב כי גם אם לא יחשוב הקרבן

יהיה כשר אלא שלא ירצה.

6. התירוש מובן יותר לגבי השלמים, שעליהם הובא פסוק קודם לכן ברמב"ם. בברכת הזבח כאן כתב גם כן שהזכירו לרבותא, ופירש את הרבותא באופן אחר.

7. כיוון שונה בטירת הקודש: הרמב"ם בא לציין שלא חשב על שם הקרבן אבל חשב שהוא עושה קרבן, לאפוקי מן השוחט לשם חולין, שאינו מרצה. לפי דרכו למד מכאן שדין זה, שנאמר במפורש בחטאת, נוהג בכל הקרבנות, וראה להלן מערכה קט.

8. עיני אברהם ואבן האזל (באבן האזל צידד שאולי הרמב"ם הסתפק בדבר, ולכן נמנע מלכתוב בבירור את דין סתמו לשמו בחטאת ופסח). הכל מודים שלדעת הרמב"ם אי אפשר לומר שסתמו פסול לגמרי, שהרי מפורש בדבריו (הל' פסוהמ"ק טו,ד) שחטאת "לשם זבח אחר" פסולה, ואילו "לשם חולין" כשרה ואינה מרצה, והרי "סתם" אינו גרוע מ"לשם חולין" (עיני אברהם ואבן האזל הל' מעה"ק שם). באשר לראיות ה"ל מהגמ' שסתם כשר ומרצה – בציץ אליעזר (ח"ד סי' כט,א) דחה, שאמנם לפי ההוה-אמינא להוכיח את דין סתמו לשמו מ"שלא לשמה ולשמה" אכן הוא נאמר גם על פסח, אבל למסקנה, שבטלה ראייה זו, אין הוכחה שהדין נאמר גם על פסח. ולגבי הראיות מר' יוסי יש לומר שהרמב"ם לשיטתו שלא פסק כמותו (ראה להלן; ועיין גם בעיני אברהם, שדחה את הראיות באופן אחר, ובהערה הבאה).

להחשיבם כשלא לשמו, אבל מכל מקום הרי לא חשב לשמה ולכן לא עלו לבעלים¹¹. גם דיוק זה אינו מוכרח, ויש לומר שמכיוון שלפני כן הזכיר בנפרד את דין כל הקרבנות שלא ירצו ואת דין החטאת והפסח שיפסלו – כתב אחר כך בנפרד שבסתמא אלו מרצים ואלו לא נפסלים. וכך משמע מלשונו בהלכה ד', על חטאת לשם חולין, ש"כשרה ולא עלת לבעלים", וכן שם הל' ה, על חטאת לשם המחויב עולה, ש"כשרה ולא עלת לבעלים", שהביטוי הסתמי "כשרים" האמור בהל' א פירושו – כשרים ואף עלו לבעלים (כל הדיוקים הללו באבן האזל הל' מעה"ק ד, י).

האם לכתחילה צריך לחשוב לשמה?

הגמ' לומדת שסתם זבחים לשמן מן המשנה (לקמן מו, ב): "לשם ששה דברים הזבח נזבח: לשם זבח, לשם זובח... אמר ר' יוסי: אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו – כשר, שתנאי בית דין הוא". הגמ' מבארת: "אתני בית דין דלא לימא לשמו, דילמא אתי למימר שלא לשמו", ומוכיחה מכאן שסתמא כשר, שאם לא כן – לא היו חכמים מתקנים לעשות בסתמא.

מפשטות הגמ' עולה שעשו חכמים תקנה לשחוט סתם (רש"י ד"ה שתנאי בית דין הוא, ולקמן מו, ב ד"ה שהוא תנאי ב"ד), ואף לכתחילה עדיף שלא ישחט לשמה, מחשבת לתקלה.

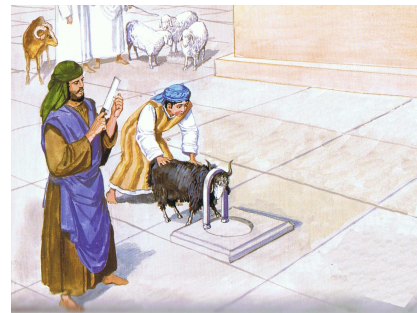
מתוס' (ד"ה קיימי) ניתן להבין אחרת. תוס' מקשים, מדוע הגמ' נזקקת להאריך בלשונה ולהזכיר ממה שתיקנו חכמים? הרי מפורש בדברי ר' יוסי: "אף מי שלא היה בלבו לשם אחת מכל אלו – כשר!" ותירצו, ש"לא היה בלבו" יכול להתפרש שלא אמר בפיו, ומכל מקום חשב בלבו (ו"לא היה בלבו" פירושו שלא ניכר לשומעים שכך היה בלבו. שטמ"ק), ואין זה "סתמא". לכן הגמ' לא מוכיחה מעצם דינו של ר' יוסי, אלא רק מן התנאי: התנו בית דין שלא יאמר בפיו, ודי בכך שיחשוב, כדי שלא יטעה ויאמר שלא לשמו; ולכאורה תקנה זו עשויה להביא לתקלה חמורה ומצויה יותר, שמא לא יחשוב כלל! ומוכח שגם אם לא חשב – כשר. לפי פירושה אין הוכחה מהגמ' שלכתחילה אין צורך לחשוב לשמו. מכל מקום, תוס' עצמם (להלן עא, ב ד"ה לשם מי שהוא) כותבים כך, שיש להקריב בסתמא ולא לכוון לשם הבעלים¹².

הרמב"ם, שמחשבת הקדשים היא מחשבת גרידא, לכאורה לא שייך לחלק בכך, שהרי החושב שהוא מביא את הקרבן על חטא – חושב גם ממילא שהוא חטאת.

11. באופן זהה ניתן לדייק מלשונו בפירוש המשנה פ"א מ"א.

12. מדבריהם שם משמע שלכתחילה עדיף אף שלא לחשוב, וכדי לתאם זאת לדבריהם כאן יתכן לפרש, שכוונתם כאן רק לומר שהיה מקום לפרש כך את המשנה, ולכן הגמ' מאריכה בראייתה, אבל אליבא דאמת, אחר שהתברר לנו שסתמו לשמו, יש לפרש שגם התנו שלא לחשוב על כך. בדעת רש"י (כתב יד) שם, האומר שם שהכהן צריך לומר "הרי הוא לשם בעליו", כתבו אחרונים שהדבר מותר מפני שאינו מזכיר בעלים מסוים (טהרת הקודש ותוספת קדושה עא, ב), או שדעתו שתנא קמא חולק על ר' יוסי (ראה להלן בדעת הרמב"ם), ופירש את המשנה שם על פיו (מ"ם קדושים' שם).

לשמן כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה", ומכאן דייקה הגמ' דין נוסף, שאם נזבחו סתמא – הרי הם מרצים, וההסתייגות בסיפא "חוץ מן הפסח ומן החטאת" מוסבת גם על דיוק זה (עיני אברהם). בטעם הדבר כתב בחזון נחום, שקרבן סתמי נחות בדרגה אחת מקרבן שלא לשמו: בחטאת ובפסח אמנם כשר, אך אינו מרצה, ואילו בשאר הקרבנות כשר ומרצה. טעם אחר בציץ אליעזר (ח"ד סי' כט, א): מכיוון שבחטאת ובפסח כשרות הקרבן תלויה במחשבה לשמו – צריך מעשה חיובי של מחשבה לשמו כדי להכשירם; ואילו שאר הקרבנות, שכשרותם אינה תלויה בכך, אלא רק הריצוי – דיינו שיימנע מלחשוב במפורש שלא לשמו⁹. הדרב"ז ובעל מרכבת המשנה הולכים בדרך דומה, ולדעתם הרמב"ם הזכיר עולה ושלמים לאפוקי חטאת ואשם, שאם לא נשחטו בפירוש לשמם – אינם מרצים, ואפילו לדעת רבנן דר' אליעזר המכשירים אשם שלא לשמו. במרכבת המשנה מסתמך גם על לשון הל' יא, בה ציין הרמב"ם שוב את דין סתמו לשמו לגבי עולה, ולאחריו כתב שבחטאת ואשם צריך לחשוב על אותו החטא, ומשמע שבפרט זה אין מועיל ה"סתמו לשמו"¹⁰.

קרבן הממתין להקרבתו. הכלל הוא שקרבן שהוקדש ויועד למטרה מסוימת נחשב באופן סתמי כ"לשמו", אם לא יחשבו עליו מחשבה הפוכה. על פי הדעה המקובלת, הדברים אמורים אפילו בקרבן חטאת ופסח, שדיני המחשבה בהם חמורים יותר.

התלבטות דומה קיימת בפירוש דברי הרמב"ם בהל' פסולי המוקדשין (טו, א): "כל הזבחים שנשחטו במחשבת שינוי השם... כשרים, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה, חוץ מן החטאת והפסח, שאם נעשו במחשבת שינוי

השם – פסולין... במה דברים אמורים? בשעקר שם הזבח בזדון, אבל אם טעה ודימה שזו העולה שלמים היא... עלת לבעלים לשם חובה. וכן החטאת והפסח שעשה אותן במחשבת שינוי השם בטעות – כשרים, שעקירה בטעות אינה עקירה". לגבי החטאת והפסח כתב רק "כשרים", וניתן להבין כאמור, שבהם לא אמרין סתמו לשמו אלא נדרשת מחשבה חיובית, ואמנם עקירה בטעות אינה עקירה

9. באבן האזל טעם נוסף, שמכיוון שלדעת הרמב"ם יש דין חיובי לחשוב לשמה, כדלהלן, ובחטאת ופסח שנה הכתוב לעכב – היה ראוי שגם סתם יהיה פסול, אלא שהוכשר מגזירת הכתוב על "לשם חולין", שכשר ואינו מרצה, והוא הדין לסתם. לדעתו סתם שווה ל"לשם חולין" (על פי דברי רבא גא, א): "קדשים דל חולין מינייהו הוה ליה סתמא", ופירש שהוא חולק על אב"י להלן מו, ב; ודבריו צריכים עיון, שלפי זה בפסח היה ראוי שסתמא יהיה פסול לגמרי, לשיטת הרמב"ם שפסח לשם חולין פסול (ראה להלן מערכה קט).

10. עיין גם בקרן אורה ז, א. לדעת בעל חק נתן כאן, הרמב"ם סובר שסתמו לשמו כשר אף בחטאת, אבל לעניין המחשבה על החטא אפילו סתמא פסול. שיטה זו מוסברת אם מחשבה האמורה בקדשים היא דיבור, ואם כן שייך לומר שאין צורך להזכיר את שם הזבח אלא רק את החטא, אבל לפי מה שהתבאר (מערכה א) בדעת

שיטת הרמב"ם

נחלקו אחרונים בדעת הרמב"ם האם הדין שלכתחילה יחשוב לשמה הוא מדאורייתא: בקרן אורה סובר שלא, שכן אם היתה זו חובה מדאורייתא, הנלמדת מ"שתהא זביחה לשם שלמים" – קרבן שנשחט בסתמא דינו כקרבן שלא לשמו, שלא עלה לבעליו. אולם באבן האול (הל' מעה"ק ד,י) חולק וסובר שהמצוה לכתחילה לחשוב לשמו היא מדאורייתא, ובכל זאת איננה מעכבת את הריצוי, ואינה דומה למחשבה שלא לשמו שעוקרת את שם הקרבן.

סיכום

קרבן שנשחט באופן סתמי, ללא מחשבה – כשר ועלה לבעליו. באחרונים הוכיחו שדין זה נכון גם אם היתה לכהן מחשבה הפוכה (במידה שאיננה ראויה לפסול, כגון "לשם חולין" או עקירה בטעות), ומכאן שההנחה "סתמו לשמו" איננה בגלל שאנו מניחים שבפועל כך חשב (דעת רש"י בעניין זה שנויה במחלוקת אחרונים). על פי זה יש לומר ש"סתמו לשמו" מפני שהקרבן עצמו נחשב כלשמו בגלל הקדשתו ומעשיו, או מפני שאין צורך כלל שיהא לשמו, ובלבד שלא יעשה שלא לשמו (גרי"ז).

מכמה מקומות בגמרא משתמע ש"סתמו לשמו" נאמר אף בפסח וחטאת, וכך נקטו רש"י ותוס'. בדעת הרמב"ם הדבר מסופק, ויש אומרים שלדעתו פסח וחטאת שנשחטו סתם כשרים אך אינם מרצים (עיני אברהם), ויש אומרים כך גם לגבי אשם (רדב"ז).

מהגמ' כאן ניתן להבין שתיקנו חכמים שהכהן לא יחשוב לשם הזבח ובעליו, כדי שלא יטעה לחשוב שלא לשמו, וכן דעת תוס'. הרמב"ם פוסק שלכתחילה צריך לחשוב לשמו, ורק בדיעבד סומכים על כך שסתמו לשמו. דעות שונות באחרונים בשאלה האם מדאורייתא צריך לחשוב לכתחילה, וכיצד מתיישבת הסוגיה לשיטתו.

– לא היה צורך לתקן כך, כי אם חשב שלא כהלכה – הוא האשם בנזקו, אבל מכיוון שהמחשבה תלויה בכהן – תיקנו חכמים למנוע כל נזק שלא באשמת הבעלים (צאן קדשים מו,ב). ויש מי שפירש שמשפט הסיום איננו נימוק לשלפניו, ו"שאיך" מתפרש כמו "ואיך" (אוצר חיים כאן, על פי דוגמא דומה בביצה פ"א מ"ב "שאפר כירה מוכן הוא").

הרמב"ם בפירושו למשנה שם מפרש אחרת לגמרי, שלדעת תנא קמא מחשבת הבעלים פוסלת, ור' יוסי חולק בנקודה זו, וזהו שהתנו בית דין, שמחשבת הבעלים לא תועיל. על פי זה, המושג "תנאי בית דין" דומה לשימוש במקומות אחרים, שמחשבת האדם הפרטי בטלה ביחס לדעת בית הדין, או מתפרשת על פי דעת בית הדין (כתובות פ"ז משנה ז-יב, שקלים פ"ו משנה ו-ז, ובדברי ר' יוסי עצמו בדמאי פ"ז מ"ג וטבול יום פ"ד מ"ז). לפי זה צריך לומר, שתנאי בית הדין הוא כעין "כל העושה – אדעתא דרבנן הוא עושה", ותיקנו שאם מחשבתו לא תהיה תקינה – אין בה ממש, ו"אתנו בית דין" **שהבעלים** "לא לימא לשמו" (קרן אורה, טהרת הקודש ומרומי שדה).

הרמב"ם (הל' מעשה הקרבנות ד,י-יא הנ"ל) פוסק: "כל הזבחים צריך העובד שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקתו על המזבח... ואם שחט ועבד שאר עבודות סתם ולא חשב כלל בעולה ובשלמים – הרי הן כשרים ועלו לבעלים. וצריך שתהיה מחשבתו בשעת שחיטת העולה לשם ששה דברים... ואם שחט סתם – כשר". מפורש בדבריו שלכתחילה צריך לחשוב לשם הזבח ובעליו, ודין "סתמו לשמו" נאמר בדיעבד בלבד. באחרונים הקשו על הרמב"ם מן הסוגיה כאן, "אתנו בית דין דלא לימא לשמו", ותירצו בכמה דרכים:

יש אומרים שהרמב"ם פירש את הגמ' כתוס' (ד"ה קיימי), שהתנאי היה רק שלא לומר בפה, ולדעת הרמב"ם מכל מקום צריך לחשוב (רדב"ז; הר המוריה)¹³. יש סוברים אחרת, שאמנם לדעת ר' יוסי עדיף לשחוט בסתמא, אבל תנא קמא חולק בנקודה זו, והלכה כמותו. הגמ' הוכיחה מר' יוסי שסתמו לשמו, משום שאין הכרח שתנא קמא חולק עליו בעניין זה, אבל הלכה למעשה לדעתו אכן צריך לחשוב לשמה (פנים מאירות, שפת אמת, ועוד). ראייה לקיומה של מחלוקת בנקודה זו מהספרי (קורח פיסקא קטז): "ר' יאשיה אומר: מנין אתה אומר שאם זרק את הדם ואינו יודע לשם מי זרקו, והקטיר את החלב ואינו יודע לשם מי הקטירו, שהכהנים נושאים עוון על כך? ת"ל 'אתה ובניך ובית אביך אתך תשא את עוון המקדש'¹⁴. מכאן שקיימת שיטת תנאים לפיה חובה על הכהנים להקריב לשם הבעלים. פירוש שלישי לסברת הרמב"ם: לדעתו דברי הגמ' שהתנו בית דין שלא לומר לשמו מוסבים על בעל הקרבן, ולא על הכהן העובד. הגמ' מוכיחה שסתמו לשמו מכך שחכמים חששו שהבעלים יחשוב שלא לשמו, ולכן ביטלו את מחשבתו לגמרי; ומה הועילו בכך? על כרחך סתמו לשמו, ותיקנו שגם אם יחשוב שלא לשמו – מחשבתו בטלה ודינו כסתמא (קרן אורה, הקדמה למסכת)¹⁵.

13. בעל חסדי דוד (לתוספתא פ"ה ה"ז) מוסיף על כך, ש"אתנו בית דין דלא לימא לשמו" אין פירושו שאסור לומר, אלא שאין צורך לומר, והטעם שקבעו כך הוא שאולי מחמת ריבוי הדברים תהיה טעות, אבל היודע בעצמו שהוא מבין היטב מה הוא עושה – רשאי לומר.

14. עיני מלבי"ם שם, כיצד נלמד מהכתוב שבזה מדובר. בספרי כאן מתחדש שגם בהקטרה בעיני לשמה, ועל כך עיני במערכה קח.

15. נקודת המוצא לפירוש זה היא קושי פרשני במשנה: "אף מי שלא היה בלבו... כשר, שתנאי בית דין הוא, שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד", ומחשבת הבעלים אינה מעלה ואינה מורידה. מה הקשר בין הדין שסתמו כשר לבין הדין שרק מחשבת העובד קובעת? כמה פירושים נאמרו בדבר: רש"י כותב שבית הדין התנו לשחוט סתם כדי שהכהן לא יטעה, מפני שאם יטעה – מחשבתו תפסול אפילו אם הבעלים יחשוב כהלכה (כך פירש דבריו בטהרת הקודש כאן, וכן פירש רבנו הלל על הספרא ויקרא נדבה פרשתא יד,ב). פירוש אחר: אילו היתה המחשבה תלויה בבעלים